

ภาพหมวดที่ 3: กายภาพของจักรวาล

ภาพที่ 34-40 กายภาพของจักรวาล

ภาพที่ 34 หน้าตัดตามระนาบราบของจักรวาล

(a) ผนังด้านตะวันออก ชุ่มประตูปบนผนังด้านเหนือของโถงหน้า คูหเจดีย์หมายเลข 588

ภาพแสดงส่วนหนึ่งของอนันตจักรวาล แลเห็นสัตว์วันรกในโลกกันตนรก ระหว่างชอกจักรวาลที่มาเรียงต่อกัน.

(b) ผนังเสาในโถงด้านเหนือ คูหเจดีย์หมายเลข 2171 แสดงภาพหน้าตัดตามระนาบราบของจักรวาล. เนื่องจากโบราณสถานที่ภาพจิตรกรรมปรากฏอยู่ เป็นศาสนสถานสำคัญของเมืองพุกาม ตัวอาคารจึงได้รับการปฏิสังขรณ์หลายครั้งในรอบเกือบพันปีที่ผ่านมามีการทาสีปูนขาวทับภาพจิตรกรรมของเดิม เพิ่งมีการค้นพบใหม่เมื่อได้ลอกชั้นปูนขาวออกบางส่วนเมื่อไม่นานมานี้.

ภาพที่ 35 ผนังด้านใต้ของโถงหน้า คูหเจดีย์หมายเลข 845 (a), แสดงภาพ: หน้าตัดตามระนาบราบของจักรวาล บนซีกผนังด้านตะวันออก (b) และ สระโนดาด บนซีกผนังด้านตะวันตก (c).

ภาพที่ 36 คูหเจดีย์หมายเลข 101 เมืองสะเล แสดงภาพองค์ประกอบทางกายภาพของจักรวาลบนผนังเรือนธาตุด้านตรงข้ามกัน: (a) หน้าตัดระนาบราบของจักรวาล ผนังเรือนธาตุด้านใต้ซีกตะวันออก และ (b) สระโนดาด ผนังเรือนธาตุด้านเหนือซีกตะวันออก.

ภาพที่ 37 มุขเรือนธาตุด้านตะวันออก (ทางเข้า) คูหเจดีย์หมายเลข 475: (a) ภาพหน้าตัดระนาบตั้งของจักรวาล บนผนังด้านใต้ และ (b) ภาพสระโนดาดซึ่งเป็นต้นกำเนิดปัญจมหานทีบนผนังด้านเหนือ.

ภาพที่ 38

- (a) สระอโนดาต บนผนังตะวันตก ชุ่มประตูปบนผนังด้านใต้ของโถงหน้า คูหเจดีย์
หมายเลข 588.
- (b) สระฉัตตันต์ (?) บนผนังตะวันตก ชุ่มประตูปบนผนังด้านใต้ของโถงหน้า คูหเจดีย์
หมายเลข 664.

ภาพที่ 39-40 ภาพบนเพดานมุขเรือนธาตุทั้งสี่ด้าน ของคูหเจดีย์ขนาดเล็ก

หมายเลข 1536

ภาพที่ 39

- (a) รอยพระพุทธรูปาคู่ ล้อมรอบด้วยแถวรูปพระปัจเจกพุทธเจ้า เพดานมุขเรือนธาตุ
ด้านตะวันออก.
- (b) สวรรค์ของพระยาวัสดีมาร สังเกตภาพพลพรรคมารมีที่ตัวเป็นคนและศีรษะเป็น
สัตว์ชนิดต่างๆ ทำนองเดียวกับภาพพลมารที่ทำเป็นแผ่นภาพดินเผาประดับโดยรอบ
ฐานคูหเจดีย์หมายเลข 2171 และในภาพจิตรกรรมเรื่องมารผจญสมัยพุทธกาลหลายแห่ง,
เพดานมุขเรือนธาตุด้านใต้.

ภาพที่ 40

- (a) สระอโนดาต มีทางน้ำไหลออกสี่ทิศ เวียนประทักษิณรอบสระอโนดาตสามรอบแล้ว
ผ่านไปตามทิศหลักทั้งสี่ลงสู่มหาสมุทร แม่น้ำทางทิศใต้ไหลต่อมาและแตกเป็นปัญจม
หานที ไหลผ่านแดนที่อยู่ของมนุษย์บนชมพูทวีป, เพดานมุขเรือนธาตุด้านตะวันตก.
- (b) หน้าตาดระนาบราบของจักรวาล แสดงตำแหน่งเขาพระสุเมรุที่ศูนย์กลาง ล้อมรอบ
ด้วยสัตตบริภัณฑ์ มหาสมุทร มหาทวีปทั้งสี่ และเขากำแพงจักรวาล ออกไปโดยลำดับ,
ระหว่างภาพมหาทวีปแสดงรูปพระเจ้าจักรพรรดิ กำลังเสด็จประพาสมหาทวีปต่างๆ,
เพดานมุขเรือนธาตุด้านเหนือ.

ภาพที่ 41-46 ภาพจักรวาลที่เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเล่าพุทธประวัติ

ภาพที่ 41

- (a) พระพุทธเจ้าแสดงธรรมบนยอดเขาพระเมรุ แวดล้อมด้วยสัตตบริภัณฑ์ คร่อมช่องประตูทางเข้าอาคาร บนผนังตะวันออกของโถงหน้า คุณเจดีย์หมายเลข 588.
- (b) พระพุทธเจ้าเทศนาโปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บนยอดเขาพระสุเมรุ บนผนังด้านเหนือ मुखเรือนธาตุด้านตะวันออก (ทางเข้าหลัก) คุณเจดีย์หมายเลข 711.

ภาพที่ 42

- (a) พระพุทธเจ้าแสดงธรรมบนยอดเขาพระสุเมรุ บนผนังด้านเหนือ मुखเรือนธาตุด้านตะวันออก (ทางเข้าหลัก) คุณเจดีย์หมายเลข 1554.
- (b) ภูเขาสัตตบริภัณฑ์ ส่วนหนึ่งของภาพเล่าเรื่องตอนพระพุทธเจ้าแสดงธรรมบนยอดเขาพระสุเมรุ, เพดานฟากใต้ मुखเรือนธาตุด้านตะวันออก (ทางเข้าหลัก) คุณเจดีย์หมายเลข 645.

ภาพที่ 43

- (a) ภาพเหตุการณ์ตอนเทศนาโปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แสดงหน้าตัดระนาบตั้งของจักรวาล และเล่าเหตุการณ์ตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นสู่อุทธวรรคชั้นดาวดึงส์ ประทับเทศนาพระอภิธรรม ณ ที่นั่นตลอดถ้วนไตรมาส และเสด็จลงจากดาวดึงส์สู่เมืองสังกัสสะหลังจากนั้น (สังเกตว่ามีภาพปลาใหญ่พันรอบเชิงเขาพระสุเมรุ ลักษณะเช่นนี้พบเป็นที่นิยมในงานจิตรกรรมไทย อย่างน้อยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายลงมาด้วย เช่นพบตัวอย่างที่ภาพจักรวาลด้านหลังพระประธานในพระอุโบสถวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ และวัดใหญ่อินทาราม จ. ชลบุรี), ผนังด้านตะวันตก मुखเรือนธาตุด้านเหนือ (อาคารหันหน้าสู่ทิศเหนือ) คุณเจดีย์ขนาดเล็กหมายเลข 1150.

(b) พระพุทธเจ้าเทศนาโปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และเสด็จคืนสู่โลกมนุษย์ที่เมืองสังกัสสะหลังจากนั้น, ผนังด้านใต้ मुखกระสันที่เชื่อมระหว่างโถงหน้ากับเรือนธาตุ คูหเจดีย์หมายเลข 539.

ภาพที่ 44

(a) ภาพจักรวาลเต็มผนังที่มีองค์ประกอบสมมาตรสง่างาม แสดงเหตุการณ์เทศนา ดาวดึงส์ เริ่มตั้งแต่เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จพุทธดำเนินขึ้นสู่ยอดเขาพระสุเมรุ ทางขวามือ เมื่อประทับแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดาบนยอดเขาพระสุเมรุ ตรงกลางภาพ และเมื่อเสด็จกลับคืนสู่โลกมนุษย์ที่เมืองสังกัสสะทางบันไดแก้ว ขนาบด้วยบันไดทองและเงิน มีหมู่ทวยเทพส่งเสด็จ และพระสารีบุตรรอรับเสด็จที่เชิงบันได. ผนังเรือนธาตุด้านตะวันออก (อาคารหันหน้าสู่ทิศเหนือ) คูหเจดีย์หมายเลข 1580

(b) ภาพเทศนาดาวดึงส์ภายใต้องค์ประกอบและตำแหน่งในอาคารของภาพ ทำนองเดียวกับ 44a. ผนังครรภคูด้านเหนือ (อาคารหันหน้าสู่ทิศตะวันตก) คูหเจดีย์ขนาดเล็กหมายเลข 675.

ภาพที่ 45

(a) ภาพเทศนาดาวดึงส์ภายใต้องค์ประกอบของภาพทำนองเดียวกับภาพ 44a,b, ผนังตะวันออก मुखเรือนธาตุด้านใต้ คูหเจดีย์หมายเลข 101 เมืองสะเล.

(b) พระพุทธเจ้าเทศนาบนยอดเขาพระสุเมรุ แสดงภาพหน้าตักระนาบดิ่งที่สมบูรณ์ของจักรวาล ในส่วนที่เป็นแผ่นดินและมหาสมุทร ตั้งแต่เขาพระสุเมรุ สัตตบริภัณฑ์ มหาสมุทร มหาทวีป และเขากำแพงจักรวาล ออกไปโดยลำดับ, เขาพระสุเมรุจมอยู่ภายใต้สี่ทันดรสมุทรครั้งหนึ่ง โผล่พ้นน้ำครั้งหนึ่ง. ผนังด้านเหนือฟากตะวันออก ภายในโถงหน้า คูหเจดีย์หมายเลข 845.

ภาพที่ 46

(a) พระสุบินนิมิตในคืนก่อนตรัสรู้ พระโพธิสัตว์ประทับบรรทมเหนือมหาสมุทร มีภูเขา
หิมพานต์เป็นพระเชนย, ผนังอุค मुख เรือนธาตุด้านเหนือ คูหเจดีย์หมายเลข 92 เมือง
สะเล.

(b) พระสุบินนิมิตในคืนก่อนตรัสรู้ พระโพธิสัตว์ประทับบรรทมเหนือมหาสมุทร มีภูเขา
หิมพานต์เป็นพระเชนย, ผนังเรือนธาตุด้านใต้ฟากตะวันออก คูหเจดีย์หมายเลข 600.